

DLA doktori értekezés tézisei

Balogh Lázár

A németországi orgonamozgalom hatása a magyar
orgonaépítészetre
Orgonaépítések az 1950-es évektől

Témavezető: Enyedi Pál

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem
28-as számú művészet- és művelődéstörténeti besorolású
doktori iskola

Budapest
2019

I. A kutatás előzményei

A németországi orgonamozgalom történetéről elsősorban német nyelven érhető el a legújabb és legrészletesebb szakirodalom. (Lásd: II. Források.) A téma feldolgozása mindazonáltal már jóval régebben megkezdődött, kiemelten az *Ars organi* lapjain.

Magyar nyelven rövid, összefoglaló jellegű írások születtek bizonyos témák bevezetéseképpen, például Kosóczki disszertációjában, Solymosi–Czár (2005) orgonás könyvében, és a MEZ több tanulmányában. A mozgalom magyarországi hatásairól közvetetten számos tanulmány, cikk tesz említést, melyek közül legtöbb a Magyar Egyházzene lapjain jelent meg. Kosóczki Tamás (2014) DLA disszertációja, mely a 20. század első felében élt magyar orgonaszakértők tevékenységét dolgozza fel, szintén bőséges információt közöl erről. Mindazonáltal olyan tanulmány, mely kifejezetten a mozgalom hatásainak szemszögéből vizsgálta volna a magyar orgonakultúrát, ez ideig nem született.

II. Források

A dolgozat első részének, mely a németországi orgonamozgalom történetét dolgozza fel, idegennyelvű könyvek voltak az elsődleges forrásai. A szellemi környezetet elsősorban Richard Taruskin (1995) *Text and Act* című kötetének tanulmányai és Eric M. Lubarsky (2017) PhD dolgozata alapján rajzoltam meg.

A mozgalom történetének legfontosabb forrásaként Roman Summereder (1995, 1999), Markus Zepf (2005), Markus Voigt (2009), Roland Eberlein (2011) könyvei szolgáltak, valamint Alfred Reichling (1995) Wolfgang Adelung tiszteletére összeállított *Aspekte der Orgelbewegung* című tanulmánykötete.

A polgári orgona bemutatásához rendelkezésemre állt a hangszeren kívül Tóth József tervezete is. Trajtler Gábor életművét saját műjegyzéke alapján mutatom be. Az orgonamozgalom magyarországi megjelenésének bemutatásához felhasználtam az összes idekapcsolódó tanulmányt, mely a Magyar Egyházzeneben megjelent, és más írásokat is. Fontos forrás minden magyar orgonás kutatáshoz Baróti István, Enyedi Pál, Hajdók Judit, Sirák Péter, Solymosi Ferenc: *Magyarország orgonáinak felmérése és jegyzéke*. (Kézirat, 1985–1989. MTA-BTK Zenetudományi Intézet Zenetörténeti Múzeuma.)

III. Módszer

A dolgozat első részének célja az volt, hogy a rendelkezésre álló szakirodalom alapján úgy ábrázoljam a németországi orgonamozgalom történetét, hogy annak szellemi környezetével való kapcsolatára is fény vetüljön. Az előzmények és a mozgalom utóélete mellett röviden bemutatom a mozgalom kapcsolódási pontjait filozófiai, esztétikai irányzatokhoz és a Bauhaus építészeti mozgalomához. Arra törekedtem, hogy az orgonamozgalmat tárgyilagosan, történetileg hitelesen mutassam be, személyes indítékomnak, véleményemnek helyenként mégis hangot adtam.

A polgári orgona bemutatásának alapjául a források mellett a hangszer személyes tanulmányozása szolgált.

Trajtler Gábor életművének bemutatása a rendelkezésre álló források összevetése és rendszerezése révén valósult meg. Az V. pontban felsorolt orgonák mellett személyesen szerezhettem tapasztalatot Budapesten a rákoscsabai, rákoskeresztúri, kelenföldi, zuglói hangszerekről, valamint a Tihanyi Apátság orgonájáról.

A dolgozatban számos rövidebb tanulmány tanulságai olvashatóak összegezve az orgonamozgalom esztétikája szempontjából.

A jövőben a teljes magyar orgonaállományt – különösen az annak eddig alig vizsgált, 1950 után épült részét – érdemes lenne áttekinteni az orgonamozgalom Magyarországon kifejtett hatása szempontjából. Mintául szolgálhat Markus Voigt (2009) *Orgelbewegung in der DDR* című könyve.

IV. Eredmények

A dolgozat első része először tárgyalja ilyen terjedelemben a németországi orgonamozgalom történetét magyar nyelven.

A polgári orgonáról szóló fejezet egy a szakirodalom által eddig figyelemre nem méltatott hangszeret mutat be részletekbe menően. Az orgona jelentősége a magyar orgonakultúra szempontjából rendkívüli, elsősorban az avantgárd diszpozíció és hangzás miatt. Az orgonamozgalom esztétikájának figyelemreméltó, egyedi megjelenési formáját láthatjuk ebben az orgonában.

Trajtler Gábor orgonaszakértői munkásságát teljes terjedelmében dolgozza fel a dolgozat harmadik harmada, mely – talán mint *pars pro toto*, megelőlegezve a későbbi, átfogó kutatások várható eredményét – élénk tárja a 20. század második felének hazai orgonaesztétikai áramlatait, és amely reménység szerint további tanulmányok forrása, valamint ösztönzője lehet.

V. Az értekezés tárgyköréhez kapcsolódó tevékenység dokumentációja

Szóló orgonaestek, melyek a témához kapcsolódtak:

- 2012. november 29. Szent Teréz-templom, Skandináv orgonazene (Doktorandusz koncert)
- 2013. április 25. Szent Teréz-templom, Dialogus in musica (Doktorandusz koncert)
- 2015. november 25. Deák téri orgonazenés áhítat a Zeneakadémia orgonista doktoranduszainak közreműködésével
- 2016. május 14., Szegedi Dóm, Reger halálának 100. évfordulója alkalmából
- 2016. szeptember 24. Sopron evangélikus templom
A rákoscsabai Nepomuki Szent János Plébániatemplomban minden évben többször is játszom. A hangszer Szigeti Kilián tervezte.

A polgári orgonáról megjelent egy tanulmányom: „Egy kivételes orgona Polgáron” *Magyar Egyházzene*. XXIII/4. (2015/2016) 393–409. Ez voltaképpen ennek a dolgozatnak volt előtanulmánya, tehát bizonyos részei, elsősorban a bevezetőből és a befejezésből a dolgozat más fejezeteiben találtak helyet.

A Budapest–Nagyvárad Téri Református Egyházközség orgonistájaként a templomban található Angster-orgona (Op. 1215., 1940) 2018 októberéig tartó helyreállítási munkálatait szakértőként felügyeltem.